

VECERNIA ÎMPĂRTĂȘIRII CU DARURI ÎNAINTEȘFINȚITE, NUMITĂ ȘI „LITURGHIA DARURILOR ÎNAINTEȘFINȚITE”

© ieromonah Petru Pruteanu,
Capitol din cartea: „Liturghia ortodoxă: istorie și actualitate”,
Editura Sophia, 20013, pp. 180-200 (cu unele adăugiri).

1. Preliminarii

„Vecernia împărtășirii cu Daruri Înaintesfințite”, cunoscută în general ca „Liturghia Darurilor Înaintesfințite” (*în continuare* LDIS) este o rânduială liturgică veche, care are la origine două obiceiuri locale de împărtășire, care mai târziu s-au suprapus și s-au generalizat.

Primul dintre ele este încă din perioada persecuțiilor, când exista obiceiul de a păstra Sfintele Taine (de cele mai multe ori doar Sfântul Trup, fără Sfântul Sânge) în vederea împărtășirii unor categorii de oameni în afara slujbei. Acesta era ulterior înmuiat în vin obișnuit, care, așa cum se credea atunci de către toți, se prefăcea prin această înmuiere în Sfântul Sânge. O altă posibilă rădăcină a acestei Liturghii ar fi legată de rânduiala monahală când, mai ales pustnicii, care erau monahi nehi-rotoniți, se împărtășeau singuri cu Sfintele Taine ce le primeau de la biserică pentru o perioadă mai lungă. Împărtășirea se făcea așa cum am descris puțin mai sus. Aceasta era însoțită de o rânduială de rugăciune la amiază, numită mai târziu „Obednița” sau era unită cu slujba de seară a Vecerniei. Obednița este varianta strict monahală a ceea ce s-a numit mai târziu „Liturghia Darurilor Înaintesfințite” sau „Liturghia Înaintesfințitelor”¹.

Începând cu secolele al IV-lea-al V-lea și mai departe, au început să se dezvolte mistagogia liturgică și ideea că Liturghia euharistică obișnuită înseamnă totodată și un moment de bucurie legată de prezența reală a Mirelui la „nuntă”. Bineînțeles, această bucurie nu poate fi trăită și într-o zi de post (postul și Liturghia, într-un fel, excluzându-se reciproc). Dintr-un alt punct de vedere, era un nonsens să postești și să nu te împărtășești, mai ales că cei mai mulți credincioși obișnuiau să vină la biserică pentru a asculta catehezele ținute candidaților la botez. Se pare că, în aceste condiții, practic „s-a inventat” un ritual liturgic care nu presupune o Liturghie solemnă, dar la care să te poți împărtăși, practica împărtășirii fiind preluată din situațiile descrise mai sus².

Așa a apărut o Liturghie, care este considerată „nedeplină” sau nici nu este numită „Liturghie”, ci „ritual de împărtășire” sau „Vecernia împărtășirii cu Daruri Înaintesfințite”³. Rânduiala a fost și este folosită mai ales în mediul monahal din Răsărit. În Apus situația era alta. Acolo nu se cunoștea și nici astăzi nu se cunoaște o „Liturghie a Darurilor Înaintesfințite” decât în Vinerea Patimilor, și aceasta după o rânduială diferită.

¹ R. TAFT, *Home-Communion in the Late Antique* // Liturgy Training Publications, Chicago, 2003, în RTCAR, vol. 1, p. 211; J. MATEOS, *Celebrarea Cuvântului*, pp. 75-80. Sf. Simeon al Tesalonicului și în secolul al XV-lea dădea indicații despre posibilitatea împărtășirii monahilor la chilie (*Tratat, întrebarea 41*, vol. 2, pp. 227-228).

² Despre toate acestea vezi la: Н. УСПЕНСКИЙ, *К вопросу о происхождении литургии Преждеосвященных Даров* // ЖМП, nr. 2/1976; ИДЕМ, *Литургия Преждеосвященных Даров* // БТ 15 [1976], tradus de niște studenți basarabeni în cartea Pr. Viorel Sava, *În Biserica slavei Tale*, III, Iași, 2006.

³ Vezi I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, vol. I, p. 928.

2. Mărturii scrise despre această Liturghie

Problema originii LDIS e una dificilă⁴, deoarece cele mai vechi mărturii ale existenței acestei Liturghii le avem abia de la începutul secolului al VII-lea. *Cronica Pascală*, de exemplu, scrie următoarele:

„În acest an, în timpul lui Serghie, patriarhul Constantinopolului, începând cu prima săptămână a Postului [Mare – n.n.] a celui de-al patrulea indiction (anul 615), s-a început a se cânta după «Să se îndrepteze...», în timpul mutării Darurilor Înaintesfințite din skevofylakion (unde acestea se păstrau⁵) – la Altar; [iar] după ce preotul spunea «După darul Hristosului Tău», tot poporul începe: «Acum puterile cerești [...]»⁶.

În cel mai vechi manuscris al Evhologhiului bizantin⁷ apar rugăciunile rânduiei Liturghiei Darurilor Înaintesfințite, dar nu cu denumirea de „Liturghie”, ci doar „cele mai înainte sfințite – τῶν προηγιασμένων”⁸. Iată ce aflăm aici despre momentul săvârșirii acestei slujbe: *La slujba luminilor (Vecernie), după citiri și „Să se îndrepteze” și „Doamne miluiește.” (?)*, are loc rugăciunea pentru cei chemați în timpul săvârșirii Celei Înaintesfințite⁹; prin termenul de *citiri* se subînțeleg paremiile de la Vecerniile Postului Mare. Citirea intensă a Vechiului Testament în cadrul slujbelor din Postul Mare a apărut fiind condiționată de tradiția pregătirii catehumenilor pentru primirea Botezului în Sâmbăta Mare; episcopii și presbiterii citeau catehumenilor Sfânta Scriptură și rosteau predici catehetice. Despre aceasta ne relatează și Egeria în „Pelerinajul” ei, iar Sfântul Ioan Gură de Aur amintește de faptul că predicile erau însoțite de „ceremonia” aprinderii felinarelor, necesare din motivul că cateheza se prelungea până seara¹⁰. Acest rit se reduce în prezent la momentul când arhierul sau preotul, ieșind din Altar cu o făclie în mână, se adresează poporului cu cuvintele: „Lumina lui Hristos luminează tuturor”. Practicarea acestui rit este menționată încă din secolele al III-lea–al V-lea¹¹. Rădăcinile lui se trag din tradiția pietății iudaice (sau poate a uneia generale, întâlnită și în alte religii) ca, odată cu aprinderea felinarelor nocturne, să se recite o mulțumire pentru lumina trimisă de Cel de Sus, pentru ca oamenii să poată vedea în întunericul nopții. În Biserica creștină acest obicei a primit un nou înțeles. Lumânarea, adusă în adunarea credincioșilor, amintea de prezența lui Hristos printre ei, a Celui care S-a numit „Lumina lumii” (Ioan 8, 12 și 9, 5).

Astfel, elementele de bază din rânduiala LDIS sunt: **a)** predica către catehumeni și cei ce se pregătesc de Botez (începând cu a doua jumătate a zilei și sfârșind până la venirea nopții); **b)** ecfonismul „Lumina lui Hristos luminează tuturor” și vechea ceremonie a intrării cu lumânarea în adunarea credincioșilor; **c)** interpretarea responsorică a Psalmului 140 „Să se îndrepteze”. La aceste elemente se adăuga și: **d)** împărtășirea cu Sfintele Taine numite și Daruri (de fapt, numai Sfântul Trup), sfințite la Liturghia duminicală precedentă.

⁴ Nu vom aborda întreaga problemă a împărtășirii cu Tainele mai înainte sfințite mai ales în mediul monahal, așa cum fac mai mulți liturgiști atunci când vorbesc despre această Liturghie (a se vedea studiile lui N. Uspenskiy, citate mai sus). În prezent s-a demonstrat că aceste rânduiești de împărtășire particulară a monahilor sau chiar mirenilor, nu arată decât obiceiul de împărtășire cu Taine mai înainte sfințite în vechea Biserică, dar această practică veche nu este legată direct de ceea ce în Biserică se săvârșește ca LDIS (a se vedea mai departe).

⁵ R. TAFT, *The Great Entrance*, pp. 185-191.

⁶ *Chronicon Paschale* // PG. T. 92, col. 989, apud N. USPENSKIY, *op. cit.* Părintele profesor Mihail Jeltov, vede aici descrierea unei slujbe deja cunoscute și generalizate în acea vreme. Deci LDIS este mult mai veche de secolul al VII-lea și nu-i exclus să fie de prin secolul al V-lea, având în vedere că Liturghii asemănătoare întâlnim și la necalcedonieni.

⁷ *Barberini gr. 336*, sfârșitul secolului al VIII-lea.

⁸ Vezi ediția manuscrisului PARENTI și VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini 336*, Roma, 1995, pp. 42-48.

⁹ *IBIDEM*, p. 42.

¹⁰ Н. УСПЕНСКИЙ, *К вопросу о происхождении...*, p. 73.

¹¹ *IBIDEM*.

La Constantinopol răspândirea unei astfel de tradiții a avut loc probabil în timpul domniei împăratului Iustinian. Cu timpul, aici acest tip de Liturghie a ajuns să se săvârșească foarte des, chiar și în miercurile și vinerile de peste an (cu excepția cazurilor când în aceste zile cădeau sărbători mari și nu se postea), dar și la sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci¹². În timpul Postului Mare ea era săvârșită chiar zilnic, inclusiv în Vinerea Mare. Potrivit Tipicului patriarhului Alexei Studitul, aflat în vigoare în Rusia până la începutul secolului al XV-lea, această Liturghie se săvârșea miercurea și vinerea din Săptămâna Brânzei, în toate zilele Postului Mare (inclusiv primele două), cu excepția sâmbetei și duminicii, în primele trei zile ale Săptămânii Patimilor și în Vinerea Mare. Protoiereul K. Nikolskiy precizează că și în secolul al XIX-lea în Lavra Pecerska de la Kiev, LDIS se slujea pe parcursul întregului post, cu excepția zilelor de luni și marți ale primei săptămâni¹³.

În prezent, această Liturghie, conform Tipicului și Liturghierului, se săvârșește în următoarele zile: miercurea și vinerea din timpul Marelui Post (săptămânile I – a VI-a), dar și luni, marți și joi, dacă în aceste zile cade o sărbătoare cu Polieleu¹⁴. Pe lângă aceasta, LDIS se slujește în joia săptămânii a cincea („joia Canonului Mare”) și în primele trei zile ale Săptămânii Patimilor.

La început, această Liturghie se săvârșea numai seara, dar de prin secolul al XVIII-lea – în Rusia – și secolul al XIX-lea – în Grecia – se săvârșește dimineața, tot unită cu Vecernia, chiar dacă aceasta contravine atât obiceiului de a ajuna – lucru care a și dus la apariția acestei Liturghii – cât și logicii Vecerniei, în care tematica rugăciunilor și cântărilor este una de seară.¹⁵

Observăm că pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Pidalionul încă încerca menținerea acestei slujbe seara, pe motivul ajunării¹⁶, și aceasta, probabil, din cauză că obiceiul de a o sluji dimineața încă nu se generalizase. Totul însă s-a derulat invers, deși în prezent tot mai mulți liturghiști și simpli clerici își pun problema slujirii acestei Liturghii după-amiază (orele 15.00-17.00), ceea ce se și întâmplă în unele mănăstiri athonite, dar mai ales în parohiile ortodoxe din diaspora.

Bineînțeles, în legătură cu aceasta apare și problema ajunării, care este dificil să se facă din seara zilei precedente și până la orele 18:00-19:00, când credincioșii își termină ziua de muncă și s-ar putea împărtăși. În legătură cu aceasta, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a stabilit ca durata minimă de ajunare înainte de împărtășire să fie de 6 ore. Adică, cei care vor să se împărtășească seara la LDIS, pot gusta ceva ușurel (fără ulei) dimineața sau cel târziu la ora prânzului, deși ideal ar fi să se încerce ajunarea totală pe tot parcursul zilei.¹⁷

¹² Cf. NICHIFOR AL CONSTANTINOPOLULUI, apud Н. УСПЕНСКИЙ, *Литургия Преждеосвященных Даров*, p. 166.

¹³ Н. НИКОЛЬСКИЙ, *Пособие к изучению устава Богослужения Православной Церкви*, Sankt Petersburg, 1907, p. 458. Tradiția Lavrei de a săvârși LDIS în fiecare din zilele lucrătoare ale săptămânii, cu siguranță, s-a păstrat din timpul întrebuințării Tipicului Studit. Totuși această tradiție era adaptată la contextul Tipicului ierusalimitean: Liturghia era săvârșită zilnic numai în Peșteri, cântându-se polieleul în cinstea vreunuia din Sfinții Peșterilor.

¹⁴ Acestea pot fi: prima și a doua Aflare a capului Sfântului Ioan Botezătorul (24 februarie), Sfinții 40 de mucenici (9 martie) sau un alt sfânt care este ca hram al bisericii.

¹⁵ Din secolul al XVIII-lea avem prima mărturie despre slujirea la ruși a acestei Liturghii de dimineață. Pe acest motiv, „credincioșii de rit vechi” îi învinuiau pe ceilalți (din Biserica canonică) că o astfel de slujire este o încercare de „a-L minți pe Dumnezeu”. Se știe că Biserica Greciei a început oficial a săvârși această Liturghie de dimineață abia în anul 1893, iar despre B.O.R. nu avem informații precise, dar, cel mai probabil, a dominat practica rusă (cf. МАКАРИОС СИМОНОПЕТРИТЪЛ, *Triodul Explicat*, p. 217 + nota 54 [p. 478]).

¹⁶ PIDALION, trad. rom., 1933, p. 272.

¹⁷ Cf. Jurnalul 48 al Sf. Sinod din 28 noiembrie 1968 și documentul „Despre participarea credincioșilor la euharistie” (II.2), aprobat de Soborul Arhieresc de la Moscova din 2-3 februarie 2015.

3. Cine este autorul Liturghiei Darurilor Înaintesfințite?¹⁸

Până în secolul al XVI-lea LDIS era atribuită mai multor părinți din Răsărit sau nu era atribuită nimănui. Începând cu secolul al XVI-lea, drept autor este considerat Sfântul Grigorie Dialogul (†604), papă al Romei. Dar de unde a apărut această atribuire oarecum stranie e greu de spus.

În Codexul Barberini, unde aflăm primul text al acestei Liturghii, nu este menționat nici un autor. Unii au văzut în această Liturghie o rânduială de tip alexandrin și au pus-o pe seama Sfântului Athanasie cel Mare sau chiar a Sfinților Apostoli, iar alții au fost convinși că ea vine din Antiohia și că o contribuție importantă în alcătuirea ei a avut-o patriarhul monofizit Sever. Nicolae și Teodor al Andidelor, de exemplu, o atribuie Sfinților Apostoli Iacov și Petru, iar manuscrisele liturgice din secolele al X-lea–al XIII-lea – Sfântului Vasile cel Mare (cel mai des), Sfântului Epifanie de Salamina sau chiar lui Gherman al Constantinopolului. Din secolul al XII-lea anumite manuscrise din Sfântul Munte Athos îl desemnează ca autor pe Sfântul Grigorie Teologul. Chiar se specifica uneori că toți cei trei ierarhi (Vasile, Grigorie și Ioan) sunt „egali”, pentru că fiecare ar fi scris câte o Liturghie.

Încă de la începutul acestor atribuiri gregoriene au fost confundate numele lui Grigorie Teologul cu cel al lui Grigorie Dialogul. Cu sau fără aceste confuzii, Liturghia nu avea un autor clar și unanim acceptat. Și în secolul al XV-lea, Simeon al Tesalonicului spune că LDIS „a fost scrisă de urmașii apostolilor”¹⁹, iar Sfântul Dositei al Ierusalimului spunea același lucru chiar și în secolul al XVII-lea.

Deci într-un mod cu totul neclar, mai ales în mediile mai puțin elevate ale Muntelui Athos (unde se putea admite până și confuzia între paronimele *Teologul* și *Dialogul*) începe să se contureze ideea că LDIS a fost scrisă de Sfântul Grigorie, papă al Romei. Nu este exclus ca o astfel de idee să fi apărut în Athos și datorită legăturilor din acea vreme dintre monahii aghiorți și cei din Sicilia și Calabria, care aveau o evlavie deosebită la Sfântul Grigorie Dialogul. Astăzi se știe clar că anume datorită Athosului, începând cu secolul al XVI-lea, drept autor al LDIS este numit Sfântul Grigorie Dialogul.

În concluzie, cine este până la urmă autorul acestei Liturghii?

Analizând atent lucrurile, observăm că LDIS are rădăcini foarte vechi, textul ei reflectând teologia capadociană și constantinopolitană. Nu-i exclus ca o contribuție destul de mare să o fi adus chiar Sfinții Vasile și Grigorie – dascăli capadocieni, dar, întrucât aceasta nu e clar, rămânem la ideea că Liturghia dată nu are un autor cunoscut. Oricum, el nu poate fi Sfântul Grigorie Dialogul, căci dacă o scria el, am fi avut mărturii despre aceasta în manuscrisele latine de la Roma și e clar că Sfântul Grigorie, ca papă, ar fi rânduit-o spre săvârșire în Roma, dar aceasta nu s-a întâmplat niciodată.

În prezent, tot mai mulți renunță la ideea că Sfântul Grigorie Dialogul este autorul acestei Liturghii. Grecii, în ultimele ediții ale Liturghierelor, au lăsat Liturghia anonimă și nu pomenesc pe Sfântul Grigorie Dialogul (și nici pe altcineva) nici la Otpust și nici la troparele de la rugăciunile de mulțumire după Împărtășanie²⁰.

¹⁸ Acest capitol a fost redactat, în cea mai mare parte, după studiul părintelui Mihail JELTOV, *Римский папа – автор византийской литургии? К вопросу об авторстве литургии Преждеосвященных Даров // Доклад на XVII Всероссийской научной сессии византинистов: „Византия и Запад”* (Moscou, 2004).

¹⁹ SIMEON AL TESALONICULUI, *Tratat, întrebarea 55*, vol. 2, p. 235.

²⁰ *IERATIKON* (2000), pp. 230, 253. În locul Troparului și Condacului autorului Liturghiei, *Ieratikonul* indică Troparul și Condacul hramului.

4. „Expunerea rânduiei Liturghiei Darurilor Înaintesfințite” în diverse Liturghiere

În Liturghierele noastre, LDIS apare însoțită de o „Expunere a rânduiei...”, care uneori variază de la o ediție la alta. Astfel, în edițiile de la sfârșitul secolului al XVII-lea ale Slujebnicului (Liturghierului) rusesc²¹, acestei Liturghii îi sunt dedicate trei capitole: *Rânduiala Liturghiei Darurilor Înaintesfințite*, *Expunerea unor corectări în slujirea Liturghiei Darurilor Înaintesfințite și însăși Dumnezeiasca Liturghie a Darurilor Înaintesfințite*. În Ieratikon (Liturghierul grecesc) există de asemenea două capitole premergătoare, care anticipează rânduiala, însă conținutul lor coincide doar parțial cu cel din Slujebnicul rusesc. De exemplu, indicația pentru sfințirea Agnețului la o Liturghie „completă” corespunde începutului primului capitol din Slujebnicul rusesc despre LDIS. Însă un articol asemănător cu *Expunerea unor corectări în slujirea LDIS* din Liturghierul rusesc în Ieratikonul grecesc lipsește, așa cum nu a existat nici în Liturghierele rusești, editate la Moscova în timpul patriarhului Filaret (anul 1623) și al patriarhului Iosif (1646). În vechile Slujebnice apărea, înainte de rânduiala propriu-zisă, capitolul: *Rânduială privind sfântul și dumnezeiescul Agneț, dacă se săvârșește în săptămânile Postului Mare*. Însă și în unele ediții ale Liturghierului grecesc sunt aduse pe alocuri, cu mici schimbări, indicațiile aflate în Liturghierul rusesc în *Expunerea unor corectări în slujirea Liturghiei Darurilor Înaintesfințite*.

Această *Expunere* a fost inclusă în Liturghier în timpul patriarhului Ioachim, în anul 1676, de către redactorul și „cinstitul monah” Eftimie. Eftimie a compus-o bazându-se pe articolul din Trebnicul mitropolitului Kievului Petru Movilă (Kiev, 1646), intitulat *Despre unele corectări în slujirea slujbei Darurilor Înaintesfințite*. După părerea lui Boris Sove, mitropolitul kievean a scris acest articol „sub presiunea polemiștilor latini și uniști” (P. Arkudia și K. Sakovici)²².

Indicațiile date în *Expunere*, necunoscute atât Liturghierelor rusești editate înainte de anul 1676, cât și Ieratikonului grecesc, sunt destinate problemei interpretării unor lucrări sfințitoare ale LDIS. Astfel, *Expunerea* interzice ca diaconul ori preotul ce s-a împărțit cu Trupul lui Hristos (înmuiat în Sfântul Sânge) să bea tot atunci și din Potir. Această interdicție e motivată de faptul că:

„Deși prin cufundarea părțicelei [de Sfântul Trup, înmuiat în Sfântul Sânge (!) – n.n.] vinul devine sfințit, el nu se preface în Sânge Dumnezeiesc²³, deoarece nu s-au citit deasupra lui cuvintele sfințitoare, cum se întâmplă la Liturghiile Sfântului Vasile cel Mare și Sfântului Ioan Gură de Aur”²⁴.

Astfel, Petru Movilă și Eftimie duceau un fel de polemică cu un oponent inexistent, iar esența polemicii era problema asupra conținutului Sfântului Potir după cufundarea în el a părțicelor Agnețului sfințit, adică a Trupului lui Hristos. Deoarece aceste controverse purtau un caracter vădit teologic, iar partea tehnică și liturgică a săvârșirii slujbei depindea de modul lor de înțelegere, acele momente ale Liturghiei care sunt pomenite în *Expunere* merită o atenție deosebită. Întrucât

²¹ În mare parte, rânduiala și indicațiile din Liturghierul românesc cu privire la această Liturghie (și nu numai) au fost luate după Slujebnicul slavon din Rusia. Și, întrucât Liturghierul românesc nu are nimic original, vom analiza doar Slujebnicul rusesc în raport cu Ieratikonul grecesc, urmând ca apoi să tragem concluziile cu privire la apariția acestor indicații liturgice la noi: de unde provin și când s-au generalizat.

²² Б. И. СОВЕ, *Проблема исправления богослужебных книг в России в XIX-XX веках* // БТ 5 [1970], p. 26. Vezi și И. КАРАБИНОВ, *Св. Чаша на Литургии Преждеосвященных Даров*, Petrograd, 1915.

²³ De exemplu, în Liturghia Sf. Vasile, despre darurile euharistice se spune de asemenea că se sfințesc, fără să fie menționat termenul de „prefacere”, așa cum îl întâlnim la Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur. Se știe că expresia „Prefăcându-le cu Duhul Tău cel Sfânt” a fost adăugată în Liturghia Sf. Vasile foarte târziu, iar grecii nu o au nici astăzi. Prin urmare, „sfințirea darurilor” și „prefacerea lor”, din punct de vedere ortodox (nu și scolastic) au același înțeles. A se vedea mai detaliat în cartea „Liturghia ortodoxă: istorie și actualitate”, pp. 159-164.

²⁴ СЛУЖЕБНИК, Moscova 1991, vol. 2, p. 430.

Expunerea se bazează pe un articol din *Trebnicul* Sfântului Petru Movilă, vom investiga cauza apariției ei în această carte a faimosului mitropolit.

În ediția din Kiev a Liturghierului anului 1639, îngrijit de mitropolitul Petru Movilă, înclinația sa spre învățătura occidentală despre Euharistie devine destul de evidentă. Deși în Liturghierul lui, potrivit practicii generale din Răsărit, există indicația de a binecuvânta darurile în timpul epiclezei, cuvintele de instituire ale Anaforalei sunt însoțite aici de următorul comentariu:

Imediat preotul, plecând capul cu umilință și atenție, gândind că sfânta pâine se va transforma în Trupul lui Hristos răstignit, Dumnezeuul nostru, adăugând la acestea și intenția sa²⁵, își ridică dreapta sa, aranjându-și degetele ca pentru binecuvântare²⁶ și privind sfânta pâine o binecuvântează zicând: „Luați, mâncați...”, apoi preotul, făcând o închinăciune Dumnezeuiescului Trup al lui Hristos, zice în taină: „Asemenea și paharul după Cină, zicând”, după care, binecuvântând și Potirul, zice: „Beți dintru acesta toți...”.

Comentarii de acest gen conține și *Trebnicul* de la 1646.

Reunirea Ucrainei cu Rusia Mare, cu capitala la Moscova, a dus la dezvoltarea dinamică a relațiilor dintre Moscova și Kiev în diverse domenii, inclusiv în teologie. Monahii și învățații de la Kiev au găsit la Moscova un teren prielnic pentru activitatea lor. Ieromonahul Epifanie Slavinețkii, apoi elevii săi din Academia de la Kiev – Eftimie și Ivan Ozerov – au primit funcția de corectori la Tipografie, iar Eftimie în scurt timp a devenit primul corector. Educați în tradițiile teologiei scolastice, ucrainenii din Moscova urmau, mai devreme sau mai târziu, să se ciocnească cu tradiția conservatoare moscovită. „Era iminentă coliziunea acestor două teologii, iar punctul în jurul căruia urma să aibă loc ciocnirea era învățătura despre Taina Euharistiei, în jurul căreia s-a format însăși teologia scolastică”²⁷. Printre cele mai importante surse, utilizate la Moscova la corectarea Liturghierului, au fost edițiile kievene, de exemplu Liturghierul din anul 1604, editat de episcopul Ghedeon Balaban. „Coliziunea celor două teologii” a putut fi observată în corectările ce au tratat nu doar Liturghia completă, ci și LDIS, în care cuvântul hotărâtor l-a avut *Expunerea* din anul 1676.

Acest capitol al Liturghierului abordează săvârșirea Intrării Mari și împărțirea clerului. La sfârșitul descrierii ritualului de împărțire pe care îl cunoaștem, găsim următoarea mențiune: *Diaconul însă din Potir nu bea, ci numai după sfârșitul Liturghiei, la consumarea Sfintelor Taine*²⁸. Această formă a împărțirii clerului se explică prin faptul că, *deși prin cufundarea părțicelei [de Sfântul Trup îmbibat cu Sfântul Sânge – n.n.] vinul se sfințește, el totuși nu se preface în Sânge Dumnezeuiesc, deoarece cuvintele sfințitoare nu s-au citit asupra lui, cum se întâmplă la Liturghiile Sfântului Vasile cel Mare și Sfântului Ioan Gură de Aur*²⁹. Tot din aceste motive practica rusească contemporană interzice împărțirea pruncilor la LDIS³⁰; liturgiștii secolului trecut explicau aceasta prin faptul că „în Potir se află vin, neprefăcut în Sângele lui Hristos”³¹.

²⁵ Acest cuvânt este analogul latinescului *intentio* – condiție necesară pentru săvârșirea Tainei în teologia medievală catolică despre Taine.

²⁶ Se pare că până în secolul al XVII-lea în general nu se arăta cu mâna spre Disc și Potir la cuvintele de instituire, întrucât majoritatea grecilor, mai ales în Sfântul Munte Athos, nici în prezent nu arată cu mâna spre Daruri în acest moment. Probabil, din cauza influenței puternice a indicațiilor lui Petru Movilă, gestul simplu de a arăta cu mâna, fără binecuvântare, a rămas prevăzut în cărți și ca o variantă de compromis cu ortodocșii filo-catolici.

²⁷ Н. УСПЕНСКИЙ, *Коллизия двух богословий в исправлении русских богослужебных книг в XVII веке* // БТ 13 [1975], p. 154.

²⁸ *СЛУЖЕБНИК*, vol. 2, pp. 429-430.

²⁹ *IBIDEM*. Vezi și nota 23 de mai sus.

³⁰ Întrucât, de obicei, copiii se împărțesc doar cu Sfântul Sânge, pentru că nu pot înghiți Sfântul Trup (cf. С. БУЛГАКОВ, *Настольная книга священнослужителя*, Moscova, 1993, vol. 2, p. 289).

³¹ *IBIDEM*, p. 1129.

5. Împărtășirea în cadrul Liturghiei Darurilor Înaintesfințite. Controversa legată de conținutul Potirului la această Liturghie

În Ieratikonul grecesc, ca și în vechile Slujebnice rusești, rânduiala împărtășirii clerului nu se diferențiază cu nimic de cea a împărtășirii de la Liturghia obișnuită, iar cufundarea părticelei IC în Potir și turnarea căldurii sunt urmate de aceleași cuvinte ale diaconului sau preotului, ca și în Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur și a Sfântului Vasile cel Mare³². E drept că în Liturghierele editate la Moscova în anii 1623 și 1646 nu se amintește direct despre rostirea cuvintelor: *Plinirea credinței Sfântului Duh și Binecuvântată este căldura sfințelor Tale...*, ci numai de faptul că preotul *frânge Agnețul rostind după obicei: „Se frânge și se împarte...”, apoi plinește Potirul (cu IC) și diaconul toarnă căldura în Sfântul Potir*³³. Apoi se spune că slujitorii *fac plecăciuni și își cer iertare, și se împărtășesc cu Preacuratele Taine după rânduiala slujbei lui Ioan*³⁴. Împărtășirea, respectiv frângerea Agnețului *după rânduiala slujbei lui Ioan [Gură de Aur]* sunt prevăzute și de Tipikonul de la Moscova din 1641 și de Ieratikonul grecesc³⁵.

Tradiția de a săvârși împărtășirea clerului la LDIS ca și la Liturghia completă s-a păstrat în partea de sud-vest a Rusiei până la jumătatea secolului al XVII-lea. Însuși Petru Movilă în Liturghier indica, la împărtășirea slujitorilor pentru LDIS, să se procedeze după rânduiala CHR, cu o singură specificare: că din Potir acum se bea o singură dată și nu de trei ori. În același timp, știm că la greci se practică o singură sorbitură din Potir și la Liturghia completă.

Doar în Trebnicul lui Petru Movilă, apărut la șapte ani după Slujebnic, în articolul: *Despre unele corectări în slujirea slujbei Darurilor Înaintesfințite*, cu toate că se păstrează în rânduială dialogul din timpul „plinirii Potirului” și turnării căldurii și lipsește interdicția ca diaconul să bea din Potir, apare totuși fraza: *Când bei din Potir, sau diaconului îl dai, nu roști nimic, căci acolo se află cel mai simplu vin, și nu Sângele Stăpânului, fiind consumat doar pentru plinirea rânduiei, spre a clăti gura*.

Indicațiile Ieratikonului și ale cărților de cult rusești vechi mărturisesc că la LDIS, conținutul Sfântului Potir, după cufundarea în el a unei părți din Agnețul mai înainte Sfințit, era considerat Sângele lui Hristos, și nu vin sfințit. Din păcate însă practica grecească contemporană nu poate oferi un ultim răspuns în această controversă, căci și la ei, după cum arată profesorul N. Uspenskiy, a existat cel puțin o ediție a Evhologhiului în care sunt prezentate indicații identice cu cele din *Expunere* – deci diferit de indicațiile actuale ale Ieratikonului³⁶. În același timp, e clar că o singură ediție (de Evhologhiu) înseamnă prea puțin, chiar nesemnificativ, mai ales că, în plan dogmatic, e greu pentru oricine să afirme cu toată convingerea că în Sfântul Potir nu e Sângele lui Hristos, ci doar vin sfințit. Iată de ce e nevoie de a apela la istoria înțeleșului „Potirului” de la LDIS.

După părerea profesorului N. Uspenskiy³⁷, mărturiile istorice vin în contradicție cu practica edițiilor rusești ale Liturghierului de la sfârșitul secolelor al XVII-lea–al XX-lea: *Practica grecească a împărtășirii la Liturghia Darurilor Înaintesfințite după rânduiala Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur, adică împărtășirea ca și cu Sfântul Sânge, poate fi urmărită pe durata istoriei Liturghiei de mai bine de o mie de ani*³⁸.

³² IERATIKON, Atena, 1995, p. 218.

³³ СЛУЖЕБНИК, Moscova, 1623, fila 209.

³⁴ IVIDEM.

³⁵ IERATIKON, Atena, 1995, p. 218.

³⁶ Н. УСПЕНСКИЙ, *К вопросу о происхождении...*

³⁷ Care, de fapt, repetă concluziile și argumentele din lucrarea lui Ivan KARABINOV, *Св. Чаша на Литургии Преждеосвященных Даров*, Petrograd, 1915 (în două părți) – lucrare care este normativă în acest domeniu.

³⁸ УСПЕНСКИЙ, *Коллизия двух богословий...*, p. 157.

Putem aduce aici mărturia unuia dintre patriarhii Constantinopolului din secolul al XI-lea (al cărui nume rămâne necunoscut). În epistola sa către un oarecare Pavel, patriarhul scria despre LDIS astfel:

„În ultima duminică a Săptămânii Brânzei, în timpul săvârșirii Liturghiei complete, sfintele pâini se pregătesc nu în număr obișnuit, ci în unul mai mare. După împărtășire ele se păstrează într-un chivot special, iar Sfântul Sânge nu se toarnă în ele, pentru că în zilele de post, zilnic, la săvârșirea Liturghiei Darurilor Înaintesfințite, se pregătește și se sfințește Potirul, în care se cufundă Pâinea sfințită anterior, înălțată și frântă. Oare există necesitatea amestecării Sfântului Sânge cu Dumnezeiasca Pâine, când Liturghia Darurilor Înaintesfințite se săvârșește doar pentru sfințirea Potirului?”³⁹.

În continuare, așa cum arată Karabinov, patriarhul afirmă că Sfântul Agneț îmbibat cu Sânge este destinat doar împărtășirii anahoreților și celor zăvorâți, care nu vor să întrerupă nevoința, precum și celor bolnavi. Pentru cei din urmă Sfintele Daruri sunt păstrate după fiecare Liturghie completă, însă numai până în dimineața următoare, iar dacă rămâne ceva din acelea, Darurile ce nu au fost întrebuițate trebuie să fie consumate de un tânăr curat care a ajunat. În perioada Triodului însă, din cauza rarității cu care se slujește Liturghia completă, rezerva de Sfinte Daruri se face pe o perioadă mai îndelungată⁴⁰.

O altă mărturie aparține monahului studit Nikita Stithatos (secolul al XI-lea):

„După tradiția noastră, noi slujim Liturghia completă [în Postul Mare, numai] în zilele de sâmbătă și duminică în ceasul al treilea, în care Sfântul Duh S-a pogorât peste apostoli, atunci, săvârșind euharistia, sfințim Darurile, din care păstrăm o parte necesară pentru o săptămână întreagă. [În acele zile,] în ceasul al nouălea, terminând toate slujbele, spre sfârșitul serii, noi, preoții cu diaconii, facem Intrarea doar cu cădelnița, și după citirea prorocilor, săvârșind rugăciunile rânduite de către Sfântul Vasile cel Mare⁴¹, mutând darurile din anexă și rugându-ne asupra lor, adăugăm la acestea și rugăciunea dată nouă de Domnul⁴², [apoi] înălțând Pâinea, rostim: «Cele mai înainte sfințite sfinților», după care, săvârșind unirea, ne împărtășim⁴³”.

Cuvintele săvârșind unirea își găsesc explicarea în Tipicul Marii Biserici (secolul al X-lea), unde în rânduiala LDIS se vorbește că „la vremea unirii (adică atunci când vine timpul pentru această lucrare sfințitoare), unul din preoți, intrând în skevofylakion, pune particelile de Sfânt Trup în Potire. După aceasta primul dintre ipodiaconi toarnă căldura în vin, rostind: *Binecuvântează, stăpâne!*, iar preotul rostește: *Unirea Sfântului Duh*”⁴⁴.

Aceste mărturii cu referire la LDIS sunt completate de „Înștiințarea împăratului”, scrisă de patriarhul Mihail de Constantinopol (1143-1146), care relatează:

„În fiecare duminică din cele ce nimeresc în post... se sfințesc pâinile mai înainte sfințite... La aceste pâini, care sunt recunoscute și cu adevărat sunt în esența lor Însuși

³⁹ Cf. И. КАРАБИНОВ, *op. cit.*, partea I, Petrograd, 1915, p. 740.

⁴⁰ Cu alte cuvinte, acest patriarh, care cu siguranță se referea la practica generală de la Sfânta Sofia și nu numai, consideră că Sfântul Trup se înmoaie în Sfântul Sânge doar în cazuri extreme și doar pentru cei care, nefiind preoți, nu pot sfinți Potirul prin unirea Sfântului Trup cu vinul (și apa) din Potir. În rest, Sfântul Trup se păstrează neînmuiat în Sfântul Sânge, și la punerea lui în Potir – dar anume în cadrul unei Liturghii speciale a Bisericii – preface întreg conținutul Potirului în Sfântul Sânge. Deci nu, pur și simplu, punerea Sfântului Trup în Potir, ci acțiunea făcută anume în cadrul acestei slujbe a Bisericii care a fost instituită tocmai cu acest scop.

⁴¹ Așa credea Sfântul Nichita (și majoritatea în acea vreme), că rânduiala Liturghiei Darurilor mai înainte Sfinție aparține Sfântului Vasile cel Mare (vezi și subcapitolul despre autorul acestei Liturghii).

⁴² *Tatăl nostru...*

⁴³ И. КАРАБИНОВ, *op. cit.*, I, p. 741.

⁴⁴ Н. УСПЕНСКИЙ, *Коллизия двух богословий...*, p. 157.

Trupul Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, nu se toarnă nici o picătură de Sânge Dumnezeiesc, și ele sunt păstrate astfel, fără de a fi udate cu Sfântul Sânge. În fiecare din zilele de post, când nu săvârșim Liturghia completă, ele sunt mutate din locul păstrării⁴⁵ în Altar și deasupra lor nu se rostește nici una din rugăciunile de taină și sfințitoare... În timpul Sfintei Împărtășiri, cu puțin înainte de săvârșirea ei, diaconii se ating de Sfintele Potire (de pe Sfânta Masă)... și după ce preotul va răspunde: «Binecuvântat este Dumnezeuul nostru» – se cufundă Sfânta Pâine înaintesfințită în Potirul tainic, și vinul ce-l conține se preface în Sfântul Sânge și e considerat ca prefăcut⁴⁶.

Practica Bisericii din Constantinopol arată deci că, în secolele al X-lea–al XII-lea (cel puțin), existau două tipuri de Daruri mai înainte Sfințite: unele care nu se udau cu Sfântul Sânge și erau destinate întrebuirii în cadrul LDIS; și altele care se udau, deoarece erau destinate împărtășirii acasă a bolnavilor și a celor zăvorâți. Asupra Potirului cu vin la LDIS nu se citeau nici un fel de „rugăciuni sfințitoare”, și vinul era recunoscut ca prefăcut în Sângele Domnului prin unire cu Trupul, pentru că LDIS se „săvârșește doar (sau anume) pentru sfințirea Potirului”.

În Biserica Antiohiei, de unde, probabil, LDIS a venit la Constantinopol, exista și o altă practică, apărută sub influența patriarhului monofizit Sever, care a compus o rugăciune specială pentru „sfințirea Potirului”. După presupunerile cercetătorilor, aceasta a fost condiționată de faptul că tradiția autoîmpărtășirii numai cu Pâinea (în timpul persecuțiilor) se păstra în Biserică și în secolele al IV-lea–al V-lea. Astfel a apărut problema sfințirii Potirului, pe care Sever a rezolvat-o prin compunerea unei rugăciuni speciale, deși au fost propuse și alte soluții. De exemplu, în unul din canoanele lui Iacov al Edesei (+708) se vorbește că *preoții anahoreți au dreptul să sfințească Potirul pentru sine și pentru popor: cel ce liturghisește rostește doar rugăciunile obișnuite, integral sau doar o parte din ele, sau... să păstreze tăcerea*. Potrivit unui alt canon: *Avem dreptul să sfințim Potirul, dacă avem Pâinea sfințită⁴⁷*. Ambele canoane erau cunoscute în Antiohia. Concluzionând practica liturgică bizantină, putem susține că monofiziții sirieni considerau posibilă sfințirea Potirului doar prin rostirea rugăciunilor euharistice obișnuite (chiar și parțial), sau prin contemplarea în tăcere a tainei ce se săvârșește, ori prin cufundarea unei părți a Pâinii sfințite în Potir. Ultima tradiție a fost împrumutată de Constantinopol⁴⁸.

De la sfârșitul secolului al XII-lea la Constantinopol a apărut practica cufundării unei părțicele din Sfântul Trup îmbibată cu Sânge. Profesorul N. Uspenskiy oferă următoarea explicație:

O astfel de practică a apărut datorită utilizării pe larg a Darurilor rezervate, cu care erau împărtășiți nu numai bolnavii, dar și cei veniți la Biserica Ortodoxă dintre eretici, cei ce se cunună, împărații încoronați și chiar cei avansați în posturi de funcționari, precum și oamenii simpli, care, deși au postit toată ziua, din anumite motive lumești, au întârziat la Liturghia Darurilor Înaintesfințite⁴⁹.

Leon Allatius expune părerea, atribuită lui Ioan al Ciprului (începutul secolului al XIII-lea), despre corectitudinea ambelor practici de pregătire a Darurilor Înaintesfințite (prin udarea cu Sfântul Sânge și fără):

Unii preoți, pregătind pentru păstrare Darurile Înaintesfințite, le udă cu ajutorul linguriței, alții însă nu fac nimic asemănător... nici unii, nici alții nu greșesc. Căci unii, pentru a păstra și puțin Sânge înaintesfințit, udă Sfânta Pâine, iar alții, socotind că

⁴⁵ Adică din skevofylakion.

⁴⁶ И. КАРАБИНОВ, *op. cit.*, I, p. 742.

⁴⁷ УСПЕНСКИЙ, *К вопросу о происхождении...*, p. 75.

⁴⁸ Cf. M. ANDRIEU, *Immixtio et consecratio: La consecration par contact dans les documents liturgiques du moyen âge*, Paris 1924, pp. 15-16.

⁴⁹ УСПЕНСКИЙ, *Коллизия двух богословий...*, p. 158.

*pâinea prefăcută în Sfântul Trup este de ajuns pentru a preface vinul în Sfântul Sânge, atunci când acestea se vor uni, nu fac nimic, ci se mulțumesc cu aceea că păstrează doar pâinile înaintesfințite*⁵⁰.

Astfel, sunt considerate valabile ambele practici, și cea de a folosi Agnețul deja stropit cu Sfântul Sânge, cât și cel nestropit, însă autorul o preferă pe cea de a doua, pentru că *în Marea Biserică noi vedem că se practică al doilea obicei*⁵¹.

Observăm însă că în secolul al XV-lea era generalizată practica împărtășirii cu Agnețul stropit cu Sfântul Sânge, dar se considera în continuare că conținutul Potirului se preface în Sângele lui Hristos prin unirea vinului cu păticia Agnețului cufundată în el. Despre aceasta Simeon al Tesalonicului scria:

*Preasfintele Daruri, cele mai înainte sfințite, nu primesc nimic prin rugăciunile ce se zic, căci sunt Daruri desăvârșite... În Sfântul Potir, fără de citirea rugăciunilor cunoscute, se toarnă vinul și apa, pentru ca, dizolvându-se în ele Dumnezeiasca Pâine și Sângele cu care e stropită..., elementele din Potir s-au sfințit deja pentru ca preotul să se poată împărtăși și cu Pâine, și din Potir... Dacă dorim să-l împărtășim pe careva în afara Liturghiei, îl împărtășim astfel: luăm o păticia din Pâinea păstrată pentru astfel de ocazii și o cufundăm în vin cu apă, așa cum și alteori ne folosim doar de Pâinea de Viață făcătoare (ca și cum ar avea Sânge în ea). Însă la Liturgia Darurilor Înaintesfințite acest lucru se face pentru a respecta rânduiala împărtășirii, după cum este scris, și a împărtăși cât mai multe persoane, dacă e necesar. Deci conținutul Potirului la Liturgia Darurilor Înaintesfințite se sfințește nu prin invocarea Sfântului Duh, ci prin unirea cu Pâinea de Viață făcătoare, care, cu adevărat, e Trupul lui Hristos unită cu Sângele.*⁵²

O ultimă referire istorică importantă privind LDIS o avem în Pidalion – Πηδάλιον (sfârșitul secolului al XVIII-lea-începutul secolului al XIX-lea), la tâlcuirea Canonului 52 Trulan. Acolo întâlnim următorul avertisment: *Cei care nu înmoaie Sfânta Pâine în Sânge, așa cum este indicat în Evhologhiu, și nu-l păstrează așa pentru săvârșirea Înaintesfințitelor, în mod evident urmează ritului latin*⁵³. Părintele profesor Stefanos Alexopoulos consideră că această mențiune arată că vechea rânduială de a păstra Sfântul Trup neînmuat în Sfântul Sânge încă se mai păstra, iar autorii *Pidalionului* o combăteau pe motive confesionale, fără să știe că această practică a fost normativă în Biserica de Răsărit cu mult înainte ca latinii să introducă obiceiul de a împărtăși mirenii doar cu Sfântul Trup (în secolul al XIII-lea)⁵⁴.

În concluzie:

1. Vechea practică de a sfinți Potirul doar prin punerea Sfântului Trup în el a dispărut încă de prin secolul al XIII-lea. În prezent, peste tot, atunci când se pregătește Sfântul Agneț, acesta este înmuat și cu Sfântul Sânge. Rușii și românii îl înmoaie mai mult, iar grecii și alți ortodocși fac pe partea de jos a Agnețului doar semnul crucii cu lingurița plină cu Sfântul Sânge. Ar fi chiar suficient și logic ca picăturile de Sfântul Sânge să se pună cu lingurița pe păticia IC care se va pune în Potir, iar restul Agnețului poate și să nu fie înmuat. Iar pentru a scoate în evidență sfințirea vinului din

⁵⁰ *IBIDEM*, p. 159.

⁵¹ *IBIDEM*.

⁵² SIMEON AL TESALONICULUI, *Tratat, întrebarea 57*, vol. 2, pp. 238-239. Sfântul Simeon confirmă faptul că Sfântul Trup era udat cu Sfântul Sânge la Liturgia completă, dar admitea și obiceiul mai vechi de a uni numai Sfântul Trup cu vin și apă, întrucât Sfântul Trup e văzut ca și cum ar avea și Sfântul Sânge în el. Aceasta ne amintește de răspunsul romano-catolic la practica lor de a împărtăși mirenii doar cu Sfântul Trup.

⁵³ S. ΑΛΕΧΟΠΟΥΛΟΣ, *Богословские аспекты Литургии Преждеосвященных Даров*, // RCITB, p. 7.

⁵⁴ *IBIDEM*.

Potir prin punerea părțicelei IC (fără a recurge la texte sau obiceiuri din tradiții mai vechi), considerăm că în acel moment ar fi bine să folosim formula: „**Sfințirea Potirului, prin Sfântul Duh; Amin.**”, făcând și semnul crucii peste Potir cu această părțică de Sfânt Trup⁵⁵. Așa am înlătura o serie de nedumeriri și am (re)constitui un act liturgic foarte important și pe deplin justificat pentru această Liturghie, chiar dacă e săvârșit în taină.

2. Până în secolul al XVII-lea, toți ortodocșii se împărtășeau, la LDIS, și din Potir, crezând că în el este Sfântul Sânge. Începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, rușii, apoi și românii nu se mai împărtășesc din Potir, ca la celelalte Liturghii, preluând argumentele scolastice invocate de Petru Movilă, mitropolitul Kievului, potrivit cărora în Potir nu ar fi Sfântul Sânge, ci doar vin sfințit.

3. Conform Tradiției Ortodoxe, în Potir, la LDIS, avem tot Sfântul Sânge și de aceea trebuie să ne împărtășim ca de obicei, având posibilitatea de a împărtăși și pruncii. Sfinții Părinți, și în special Sfântul Simeon Noul-Teolog, consideră că prin împărtășirea cu o singură picătură de Sfântul Sânge se sfințește întreg sângele nostru. De ce atunci, Sfântul Sânge îmbibat în Sfântul Trup n-ar avea putere să sfințească întreg conținutul Potirului și să ne împărtășim ca la o Liturghie obișnuită?

6. Rânduiala schematică a Liturghiei Darurilor Înaintesfințite

Materia Sfântului Trup și Sânge din care se vor împărtăși clericii și credincioșii la această Liturghie se pregătește la Liturghia completă precedentă, a Sfântului Ioan sau Sfântului Vasile. În acest scop, la Proscomidie se pregătesc câteva Agnețe în plus, după numărul de Liturghii ale Darurilor Înaintesfințite ce se vor săvârși în săptămâna ce urmează. La *Sfintele Sfinților* toate aceste Agnețe se înalță, apoi pe cele destinate Liturghiilor mai înainte Sfințite se picură, cu lingurița, Sfântul Sânge. În acest scop, așa cum am arătat și mai sus, nu este nevoie de o înmuiere integrală, ci e suficient (și chiar indicat, din punctul nostru de vedere) a se picura puțin Sfânt Sânge pe secțiunea dorsală a părțicelei IC, care la timpul potrivit se va pune în Potir și va preface întreg conținutul aceluia în Sfântul Sânge, așa cum a crezut Biserica Universală totdeauna.

Rânduiala propriu-zisă a acestei Liturghii este legată tot timpul de Vecernia din ziua ce urmează. Ea este precedată de celelalte laude prevăzute de tipicul Postului Mare.⁵⁶

Schema Liturghiei⁵⁷ este următoarea:

- În timpul rugăciunii finale a Ceasului al IX-lea, clericii fac obișnuitele rugăciuni de închinare, afară de rugăciunea *Doamne, trimite mâna Ta...*, apoi intră în Altar. Când se încep *Fericirile Obedniței*, se deschide perdeaua, iar clericii se îmbracă în veșminte, fără să zică vreo rugăciune (vezi *Liturghierul*).

- După rugăciunea *Preasfântă Treime, Stăpânie de o ființă...*, care încheie Obednița, strana cântă *Cuvine-se cu adevărat*, la care preotul deschide Sfintele Uși, după care face Otpustul mic –

⁵⁵ Riturile unirii Sf. Trup cu Sf. Sânge și turnarea căldurii au cunoscut mai multe schimbări de-a lungul timpului. Un studiu foarte bine documentat (mai mult cu privire la Liturghiile complete, dar și cu unele referiri la LDIS) întâlnim la R. TAFT, *The Precosunion Rites*, cap. 8-9 // OCP 261, Roma, 2000; iar pentru textele slavone vechi: A. СЛУЦКИЙ, *Византийские литургические чины „Соединения Даров” и „Теплоты”* // ВВ, nr. 90 [2006], pp. 126-145.

⁵⁶ A se vedea în special rânduiala din miercurea primei săptămâni a Postului Mare, în *Triod*.

⁵⁷ Propunem aici o schemă hibridă, în care vor fi combinate (sperăm că într-un mod reușit) practicile greacă, rusă și română. Uneori vom face și unele precizări concrete despre o practică sau alta.

*Slavă Ție, Hristoase Dumnezeu*⁵⁸ –, apoi se întoarce la Sfânta Masă și dă Binecuvântarea Mare a Liturghiei: *Binecuvântată este Împărăția...*, și închide Sfintele Uși⁵⁹.

- Urmează *Veniți să ne închinăm* și Psalmul 103 al Vecerniei, în timpul citirii căruia preotul citește din fața Sfintei Mese patru rugăciuni (din cele șapte „ale luminilor”)⁶⁰; urmează ectenia mare, după care se închide perdeaua.

- În continuare se citește Catisma a 18-a⁶¹ împărțită în trei stări („antifoane”) cu ectenii mici între ele⁶². În timpul citirii acestei catisme, Ieratikonul grecesc prevede să se facă o serie de acțiuni, fără să concretizeze exact care și când trebuie făcute⁶³. De aceea, tradiția rusă și cea română și-au fixat rânduieli puțin diferite în ce privește acțiunile concrete pe care le fac clericii la fiecare stare a catisme și e greu de spus că unele sunt corecte, iar altele greșite.

La români, în timpul primei stări preotul pregătește Sfântul Potir la Proscomidiar, punându-l în partea stângă (nu ca de obicei), iar Sfântul Disc, steluța și pocrovățul sunt aduse pe Sfânta Masă; tot acum se citește rugăciunea primei stări. La a doua stare preotul desface Sfântul Antimis, cădește artoforiul (ἀρτοφόριον – cutiuța în care se păstrează Agnețele) și face trei închinăciuni, apoi mută Sfântul Agneț pe Sfântul Disc (cu pecetea în sus)⁶⁴ și, cădind steluța și pocrovățul, acoperă Sfântul Disc și face încă trei închinăciuni; la sfârșit citește rugăciunea prevăzută în Liturghier pentru starea a II-a. La starea a III-a, după citirea stihului: *Închina-ne-vom la locul unde au stat picioarele Lui*, se sună clopoțelul, credincioșii se așează în genunchi⁶⁵, iar preotul (precedat de diacon sau paraclisier cu cădelnița și făclia în mână) înconjoară Sfânta Masă și duce Sfântul Disc la Proscomidiar. Acolo îl așează în dreapta Potirului. Se sună iarăși clopoțelul, credincioșii se ridică în picioare și se continuă citirea Psalmului. Preotul toarnă vin și apă în Potir și

⁵⁸ Așa trebuie făcut acest Otpust, nu cum este el prevăzut în Tipicul rusesc, conform căruia preotul trebuie să iasă pe ușa de miazănoapte, să spună *Înțelepciune*, la care strana să răspundă cu prima parte a cântării *Cuvine-se cu adevărat*; apoi preotul: *Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, mântuiește-ne pe noi*, iar strana: *Ceea ce ești mai cinstită* și în cele din urmă preotul: *Slavă Ție, Hristoase Dumnezeu...* și Otpustul. Mai departe (după Tipicul rusesc) preotul trebuie să intre pe ușa diaconească de miazăzi și să dea binecuvântarea Liturghiei cu Sfintele Uși închise. Fără a face comentarii de prisos, trebuie să spunem clar că această rânduială este greșită și nu are nici un temei liturgic sau logic.

⁵⁹ Ca și la Liturghia completă, binecuvântarea se dă cu Sfintele Uși deschise, numai că aici ele imediat după binecuvântare se închid, chiar și la slujba cu arhierul, pentru că începe Psalmul Vecerniei.

⁶⁰ Este vorba de rugăciunile 4, 5, 6, și 7 de la Vecernie. Aceste rugăciuni se citesc din fața Sfintei Mese, nu așa cum le citesc unii în fața Sfintelor Uși, ca la Vecernie. O astfel de practică (întâlnită uneori la ruși) este inadmisibilă la Liturghie, când preotul este îmbrăcat în toate veșmintele.

⁶¹ Citirea trebuie făcută mai rar, întrucât preotul are de îndeplinit mai multe acțiuni între timp și acestea nu trebuie făcute în grabă. E necesar să se mai știe că în Săptămâna a V-a a Postului Mare, la LDIS, se spun alte Catisme (decât a 18-a), conform Tipicului și indicațiilor de la începutul Psaltirii.

⁶² În timpul fiecărei Ectenii se va deschide perdeaua. Liturghierul românesc prevede o întrerupere oarecum nefirească a catisme în cele trei stări. Adică, terminându-se prima stare, citețul trebuie să spună: *Slavă... Și acum...*, *Aliluia (3 ori)*, *Doamne miluiește (3 ori)*, *Slavă...* și Ectenia, iar după ecfonis, *Și acum...* și următoarea stare. O astfel de recomandare tipiconală nu mai întâlnim nicăieri în altă parte, și de aceea o considerăm și aici ca nepotrivită și lipsită de sens. Stările se pot încheia, ca de obicei, cu *Aliluia* (așa cum facem și sâmbătă seara, când împărțim Catisma I în trei stări). Atât Ieratikonul grecesc, cât și Slujebnicul rusesc nu au o asemenea prevedere. Și în B.O.R., de foarte multe ori, această indicație nu se respectă.

⁶³ *IERATIKON* (2000), p. 213.

⁶⁴ Se recomandă ca acest gest să fie făcut cu copia și lingurița, care aici ar putea servi ca niște clești. Mai menționăm că în Biserica Rusă (cel puțin), dacă biserica are două Sfinte Discuri, atunci Agnețele pregătite pentru Liturghiile de peste săptămână, două sau trei, se păstrează pe unul din ele (mai ales dacă nu există un vas special pentru aceasta – așa cum au grecii), iar Liturghia se slujește cu un alt Sfânt Disc. De obicei, miercuri se ia unul din Agnețe și se pune pe al doilea Sfânt Disc adus de la Proscomidiar pentru această Liturghie. Vineri însă, Agnețul rămas pe primul Sfânt Disc la Sfânta Masă nu mai este mutat iarăși pe alt Sfânt Disc, ci chiar acela este pus pe Antimis, apoi dus în procesiune la Proscomidiar și pus în dreapta Potirului, pentru slujba de mai departe.

⁶⁵ La ruși, fiecare așezare în genunchi făcută la sunetul clopoțelului în cadrul acestei Liturghii înseamnă obligatoriu și punerea frunții la pământ, pentru a arăta măreția tainei ce nu poate fi văzută și cuprinsă. Deși acest gest nu este prevăzut nicăieri, el nu este greșit, dar nici nu trebuie absolutizat.

acoperă Sfintele Vase, cădindu-le. La toate aceste acțiuni, preotul nu rostește nimic⁶⁶. Făcând iarăși trei închinăciuni, merge la Sfânta Masă, strânge Antimisul și citește rugăciunea stării a III-a.

La ruși, acțiunile pe care le face preotul în timpul citirii celor trei stări ale Catismei diferă ca ordine.

- Sfintele Vase și toate cele necesare se pregătesc din timp, încă de la Ceasuri sau Obedniță. Apoi, la prima stare a Catismei, se pune Agnețul pe Sfântul Disc (fără să-l acopere cu steluța și pocrovățul), făcându-se trei metanii înainte și după aceasta; la a doua stare se face de trei ori cădere în jurul Sfintei Mese⁶⁷; iar la a treia stare preotul face obișnuita procesiune spre Proscomidiar și abia aici acoperă ambele Sfinte Vase.

- Urmează *Doamne, strigat-am...* cu stihurile pe 10, apoi Intrarea Mică cu cădelnița sau Evanghelia⁶⁸, *Lumină lină*, primul Prochimen, prima Paremie și al doilea Prochimen.

- Apoi preotul, luând cădelnița și lumânarea, se întoarce cu fața spre credincioși și spune dintre Sfintele Uși: *Lumina lui Hristos luminează tuturor!*⁶⁹ și imediat se începe a doua Paremie.

- Urmează cântarea *Să se îndrepteze rugăciunea mea*, intonată alternativ de preot și cântăreți, cu stihurile respective rostite de preot în timp ce cădește laturile Sfintei Mese (vezi în *Liturghier*)⁷⁰. După aceasta se fac trei metanii⁷¹. Dacă este sărbătoare, acum se citesc Apostolul și Evanghelia, iar dacă nu, se trece direct la ectenia întreită și la celelalte ectenii de până la Heruvic (vezi în *Liturghier*).

⁶⁶ Edițiile mai noi ale Liturghierului indică, la anumite acțiuni, ca preotul să rostească în taină *Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri...* Această indicație nu are nici un temei și înșeși cuvintele nu se potrivesc la nici una din aceste acțiuni. Recomandăm deci ca peste tot să nu se rostească nimic.

⁶⁷ Acest gest poate fi făcut și în practica românească la începutul stării a III-a, înainte de mutarea Sfântului Disc la Proscomidiar.

⁶⁸ Dacă este slujbă cu Polieleu (Sfinții 40 de Mucenici sau altă sărbătoare) sau suntem în primele trei zile ale Săptămânii Patimilor, atunci la Liturghie vom avea Evanghelia. În acest caz și Procesiunea se face cu Evanghelia. Dacă însă nu este Evanghelia, atunci Procesiunea se face cu cădelnița.

⁶⁹ Rușii în acest moment sună iarăși clopoțelul și toți credincioșii se așează în genunchi, cu fața la pământ pentru o clipă, cât se rostește acest ecfonis. Ca argument ei invocă evenimentul de pe Tabor, când apostolii au căzut cu fața la pământ la vederea luminii lui Hristos, deși am observat că ei „cad cu fața la pământ” în cadrul acestei Liturghii și în momente ce au o cu totul altă semnificație. Se pare chiar că Biserica nu a interpretat vreodată acest moment astfel și deci practica rusească poate fi produsul unor simple speculații (recunoscute chiar de unii liturgiști ruși) și ea se prezintă într-un evident dezacord cu cuvintele care se rostesc: *Lumina lui Hristos luminează tuturor!* – căci, dacă „lumina luminează”, bineînțeles că ea trebuie să fie văzută și primită cu bucurie. Este greu de văzut în vechile manuscrise ce făceau creștinii în trecut la acest moment, întrucât manuscrisele în general nu dau indicații practice. În prezent, este indicat ca fiecare să țină practica aflată în uz în acel loc.

⁷⁰ Iarăși practica rusă (și nu numai) are aici o altă rânduială. În primul rând, în muzica corală nu se obișnuiește prea des ca preotul să cânte antifonic cu strana. Și aici totul se cântă la strană, dar nu obișnuit, ci de un grup de trei cântăreți (trio) care vin în fața soției și cântă (pe trei voci) atât stihul *Să se îndrepteze...*, cât și celelalte stihuri care în Liturghier sunt atribuite preotului. În acest timp, preotul, stând în fața Sfintei Mese, cădește fără să zică nimic. La ultimul stih merge și cădește la Proscomidiar, iar când se repetă *Să se îndrepteze...* (la sfârșit), preotul se așează în genunchi în fața Sfintei Mese și acest gest este urmat de toți credincioșii, inclusiv de cei trei cântăreți din fața amvonului. Bineînțeles, practica descrisă în Liturghierul românesc este mult mai veche, dar nici cea rusească nu poate fi calificată drept una categoric greșită.

⁷¹ Liturghierul indică aici trei metanii mari, fără alte precizări. Rușii, poate dintr-un „exces de zel”, fac aceste trei metanii cu rugăciunea Sfântului Efrem Sirul: *Doamne și Stăpânul vieții mele...* Nici măcar Slujebnicul rusesc nu conține o asemenea indicație și chiar liturghistii ruși (M. Jeltov ș.a.) recunosc că rostirea acestei rugăciuni în cadrul LDIS nu are nici un temei istoric și liturgic și s-a pus aici cu rol „decorativ” și mai ales pentru a-i determina și pe credincioși să facă aceste trei metanii, pe care altfel nu le-ar face. Considerăm însă că și celor mai neinstruiți credincioși li se poate explica că în acest moment rânduiala prevede trei metanii și ei ar înțelege și le-ar face văzând aceasta și la preot. Nu este nevoie de a face tot felul de invenții pentru a-i determina pe credincioși să facă aceste metanii, fără să li se explice nimic. Chiar și această Liturghie, care este mai sobră și specifică Postului Mare și anume zilelor de rând, nu are în textul ei formule foarte evidente de penitență – așa cum este rugăciunea Sfântului Efrem –, ci este un ritual de împărtășire care se face cu bucurie. Ca și în cazul unei Liturghii complete, penitența trebuie făcută înainte de Liturghie. (Pentru a-i determina pe credincioși să facă anumite metanii în timpul slujbelor din Postul Mare, de exemplu la troparele Ceasurilor, în Biserica Rusă preotul iese în fața Sfințelor Uși și el însuși rostește troparul și face trei metanii, deși aceasta nu e prevăzut de Tipic, căci preotul ar trebui să stea în Altar și troparele să fie cântate doar la strană, iar în timpul lor fiecare să facă metanii la locul lui, inclusiv preotul. Dar, pentru că altfel nimeni nu le-ar face, preotul este „nevoit” să inventeze o nouă regulă tipiconală.)

- În timpul cântării Heruvicului (special) preotul face căderea obișnuită și Intrarea Mare⁷², în tăcere. Din Altar se sună clopoțelul, iar credincioșii se așează în genunchi până la un nou semnal ce este dat după punerea Sfintelor Daruri pe Sfânta Masă. Se termină Heruvicul și iarăși se fac trei metanii.⁷³

- Urmează ectenia cererilor⁷⁴, rugăciunea *Tatăl nostru* și împărtășirea clericilor și a credincioșilor ca la o Liturghie obișnuită⁷⁵. Cântările de la strană în aceste momente diferă de cele de la Liturghia obișnuită.

- Se spun apoi ectenia de mulțumire, Rugăciunea din spatele Amvonului (specială) și Otpustul, fără pomenirea unui „autor” al acestei Liturghii⁷⁶. La sfârșit se consumă Sfintele Taine după obicei.

© www.teologie.net / 2016

⁷² La această Procesiune, preotul ia Sfântul Disc în mâna dreaptă și-l ridică la frunte, iar Potirul îl ține în mâna stângă, la piept. Chiar dacă este și diacon, ambele Sfinte Vase le ia preotul, iar dacă sunt mai mulți preoți, protosul ia Sfântul Disc pe care sunt deja Sfântul Trup și Sfântul Sânge, iar al doilea preot poate lua Potirul, în care, la acest moment, este doar vin amestecat cu puțină apă – binecuvântate.

⁷³ Și aici rușii fac aceste trei metanii cu rugăciunea Sfântului Efrem Sirul (vezi nota 71).

⁷⁴ O adevărată ciudățenie în tipicul rusesc este faptul că pentru acest moment se indică tragerea perdelei numai pe jumătate, urmând ca la ecfonisul *Cu harul și cu îndurărilor...* să se tragă până la capăt. Unii spun că aceasta s-ar referi la „taina care ne este revelată în acest moment doar parțial”, însă o astfel de interpretare este de-a dreptul stupidă. Exact în acest moment (înainte de *Tatăl nostru*) și exact aceeași taină este înțeleasă deci diferit la o Liturghie completă, din moment ce acolo perdeaua nu este trasă. Prin urmare considerăm că trebuie respectată indicația din Liturghierul românesc de a nu trage perdeaua, așa cum se procedează de obicei.

⁷⁵ Despre aceste probleme s-a vorbit mai sus, în concluzii. Noi le considerăm perfect valabile și oportune.

⁷⁶ A se vedea mai sus problema autorului acestei Liturghii și practica grecească actuală de a nu menționa nici un autor al Liturghiei, pe motiv că el nu este cunoscut și în mod sigur el nu este Sfântul Grigorie Dialogul, așa cum scrie Liturghierul nostru acum.